

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРЕСИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

Розглянуто неефективність державного регулювання формування і розподілу податкових надходжень в економіку України. Існуючий стан податкової системи призвів до розшарування суспільства на формуючий, споживаючий та паразитуючий сектори, протистояння між якими з кожним роком загострюються і підвищують соціальне напруження, особливо в умовах фінансової кризи. Тому вважаємо за необхідне розробити системи прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в Україні для зменшення соціального напруження та досягнення суспільного добробуту шляхом перерозподілу частини «надлишкового доходу» «багатій меншості» на користь «бідної більшості» за рахунок реформування податкової системи у побудові та реалізації „теорії оподаткування дорогого життя”.

Рассмотрена неэффективность государственной регуляции формирования и распределения налоговых поступлений в экономику Украины. Существующее состояние налоговой системы привело к расслоению общества на формирующий, потребляющий и паразитирующий секторы, противостояния между которыми с каждым годом обостряются и повышают социальное напряжение, особенно в условиях финансового кризиса. Поэтому считаем необходимым разработать системы прогрессивного налогообложения доходов физических лиц в Украине для уменьшения социального напряжения и достижения общественного благосостояния путем перераспределения части «избыточного дохода» «богатого меньшинства» в интересах «бедного большинства» за счет реформирования налоговой системы в построении и реализации „теории налогообложения дорогой жизни”.

The non-effectiveness of the state regulation of forming and division of tax incomes to the economics of Ukraine is examined. The existing state of the taxation system had lead to the division of the society on the forming, consumptive and parasitizing types, confrontation of which becomes more acute and increase social tension, especially in the conditions of the financial crisis. That is why we consider it is necessary to develop the system of the progressive taxation of natural persons' income in Ukraine for decrease of the social tension and attainment of social wealth by redistribution of the "surplus income" of the "rich minority" to "poor majority" on the cost of the taxation system reforming, in the formation of the realization of the "theory of the expensive life taxation".

Ключові слова: податкова система, оподаткування доходів фізичних осіб, суспільний добробут, соціально-економічна політика, соціально-економічне середовище, прогресивна шкала оподаткування, умови ефективності за Парето, надлишковий дохід, оподаткування дорогого життя.

Податкова система в Україні – одна із найскладніших фінансово-економічних інструментів суспільного розвитку. Численні і часті зміни до податкових законів, відсутність належної методології прогресивного оподаткування, відсутність оподаткування нерухомості, неефективність земельного податку, плати за використання природних ресурсів, ПДВ тощо, та недосконала система оплати праці (ціна робочої сили) гальмують розвиток ринкових засад економічного розвитку.

Серед загальних проблем податкової системи в Україні слабкою ланкою, на наш погляд, є існуюча система оподаткування доходів фізичних осіб, зокрема з

огляду на їх значну контрастність між мінімальною і максимальною величинами.

Держава як основний суб'єкт регулювання соціально-економічної політики за допомогою інструментів податкової системи покликана забезпечити баланс інтересів суспільства в умовах ринкових відносин. Податки як фінансова категорія найбільш тісно пов'язана з соціальним життям будь-якого індивіда сучасного суспільства, зокрема в умовах ринкової економіки.

Актуальність теми дослідження викликана неефективністю державного регулювання формування і розподілу податкових надходжень в економіку України, що зумовила розшарування суспільства на формуючий, споживаючий та паразитуючий сектори, протистояння між якими з кожним роком загострюються і підвищують соціальне напруження, особливо в умовах фінансової кризи.

Загострення суспільного протистояння можна уникнути за рахунок перерозподілу частини «надлишкового доходу» «багатій меншості» на користь «бідної більшості» за рахунок реформування податкової системи.

Фундаментальні засади наукового підґрунтя теорій оподаткування доходів фізичних осіб закладено найвідомішими світовими вченими економістами: К.Вікселем, Е.Ліндалем, А.Лаффером, Дж.Мллем, Дж.М.Кейнсом, Л.Штейном, Ф.Нітті, Е.Саксом, А.Вагнером, А.Буковицьким, А.Соколовим та іншими.

Сучасній науці Україні відомий широкий спектр досліджень, в яких представлені різні напрями удосконалення і реформування існуючої системи оподаткування доходів фізичних осіб. Найбільш відомими авторами таких праць є О.Данілова, Т.Заревчанська, Ю.Іванова, Т.Кізима, А.Крисуватий, С.Юрій та інші.

Мета статті – визначення сучасних проблем соціально-економічного середовища в Україні, викликаних специфікою фіскальної самостійності у сфері оподаткування доходів фізичних осіб та встановленні фінансово-господарської незалежності, а також розробка якісно нової прогресивної моделі оподаткування доходів фізичних осіб, що здатна забезпечити ефективне втілення теорії суспільного добробуту за В.Парето в функціонування вітчизняної економіки.

Після розпаду СРСР Україна мала вагомий потенціал, але неефективна приватизація, недосконала податкова політика та нераціональне формування і використання фінансових ресурсів призвели до створення потужної тіньової економіки.

За таких умов і склалася сучасна ситуація щодо формування і розподілу податкових надходжень в економіку України із структуризацією суспільства шляхом виділення таких секторів:

1. „Формуючий” сектор суспільства (котрий володіє джерелом доходу, з якого сплачує податки, за рахунок чого і формується значна частина бюджету і практично не використовує пільг).

2. „Споживаючий” сектор суспільства (не має джерела доходу, виступає лише споживачем бюджетних коштів, потребує значного соціального захисту).

3. „Паразитуючий” сектор суспільства (має значний «тіньовий» дохід, і при перерозподілі споживає фонди, сформовані „формуючим” сектором суспільства).

З кожним роком загострюється протистояння між суспільними групами, зумовлюючи актуальність проблеми реформування соціального становища населення перетворенням „паразитуючого класу” в „формуючу” частину суспільства шляхом легалізації і ефективного оподаткування їхніх доходів в умовах цивілізованих ринкових відносин.

Врегулювання зазначеного конфлікту є основним положенням теорії економіки добробуту. Економіка добробуту забезпечує суспільний добробут шляхом врахування недосконалостей ринку та необхідності державного втручання, а також вивчає вплив окремих рішень та дій приватних осіб і державних установ [6, с.223].

Теоретичним підґрунтям суспільного добробуту в економічній теорії стали положення так званого оптимуму за Вільфредо Парето. Ключові аспекти концепції Вільфредо Парето ґрунтуються на умові зростання суспільного добробуту одних людей без одночасного погіршення стану інших. Цей стан рівноваги забезпечується ідеальними соціально-економічними перетвореннями і відомий під назвою «умови ефективності за Парето». Однією із головних умов оптимуму за Парето є регулювання і ефективний розподіл доходів, коли будь-яка зміна економічної ситуації не може покращити стан одних людей чи фірм, не погіршуючи стану інших. І навпаки, погіршення стану одних суб'єктів впливає на покращення стану інших. В умовах розкошування меншості і перебуванні більшості за межею бідності, «Парето-оптимальним» буде перерозподіл доходів «багатій меншості» на користь основної маси населення. В результаті цього загальна сума фінансових ресурсів не зміниться, але добробут суб'єктів бідної більшості зростає [7, с.89].

Некомпетентність більшості громадян України та короткострокова політика окремих груп в інвестиційних процесах „сертифікатної” приватизації призвела до масового роздержавлення промислових об'єктів і передачі їх окремим особам, які пізніше утворили новий для України суспільний клас олігархів.

Представники цієї соціальної групи є найефективнішими об'єктами прикладного застосування оптимуму за Парето в умовах соціальної політики української держави. Незначна частина добробуту олігархів за рахунок прогресивного оподаткування може значно покращити добробут соціально незахищених громадян, в результаті чого підвищиться загальний суспільний добробут.

Іншим об'єктом розподілу добробуту за Парето є особи, які отримують доходи вище середнього рівня у державі. Цю групу населення формують державні посадовці, виконавці, керівники і розпорядники. Отримуючи дохід з

бюджету, як і більшість громадян, вони, майже повністю позбавлені можливості ухилитися від сплати податкових платежів. Однак окрема частина представників такої соціальної групи адаптувала законодавчу базу країни, згідно з власними фінансовими інтересами. Рівень використовуваних державних пільг не позначився на сумі сплачених податкових внесків, а особи, що мали заробіток розміром 15 прожиткових мінімумів і більше взагалі залишалися нейтральними щодо сплати соціальних платежів [5, с.128]. Така ситуація також характерна сьогодні при використанні єдиної ставки – 15%.

Водночас, більшість представників заможної частки українського суспільства ухиляються від сплати податкових платежів за існуючою податковою ставкою.

В таких умовах і сформувався феномен соціального буття в Україні: „багата меншість” - власники джерела сплати податку - максимально ухиляється від нього, отримуючи значну частину фінансових і соціальних пільг. „Бідна меншість”, маючи незначний рівень доходів, повністю сплачує податкове навантаження і формує різні соціальні фонди - фінансову базу соціальної політики держави.

Необхідність забезпечення соціальної справедливості та розширення фінансової бази соціальної політики актуалізували потребу у розробці і впровадженні нової теорії прогресивного оподаткування „Оподаткування дорогого життя”, в основі якої закладено розрахунок податкових ставок щодо сум доходу.

Податковою базою у моделі прогресивного „оподаткування дорогого життя” виступає дохід після сплати податку за єдиною ставкою (15%) і всіх інших обов'язкових платежів до бюджету та цільових фондів. База оподаткування зменшується на величину інвестиційних витрат на заснування підприємницької діяльності чи придбання фондів інструментів, що в майбутньому збільшать об'єкт оподаткування при їх рентабельному використанні, підвищать зайнятість населення і добробут загалом. Стимулювання внутрішніх інвестицій може скоротити споживання (попит) окремих благ (переважно високої вартості), однак здатне підвищити пропозицію продукції за рахунок зростання ВВП. Таким чином, зростання інвестування підвищить ефективність роботи фінансових посередників та перерозподілу фінансових ресурсів, пришвидшить грошовий оборот, збільшить соціальні виплати і мінімальну заробітну плату за рахунок зростання доданої вартості і пришвидшення її перерозподілу. Зростання платоспроможного попиту при розподілі доданої вартості відбуватиметься меншими темпами, ніж зростання обсягу виробництва продукції (пропозиція), тому інфляційні тенденції спостерігатися не будуть, що актуально сьогодні в період стагфляції.

Теорія „оподаткування дорогого життя” виходить із встановлення розміру неоподаткованого мінімуму, згідно з пропозицією Дж. Мілля, на рівні прожиткового мінімуму. Тобто суб'єктом прогресивного оподаткування має

виступати особа, яка має джерело його сплати після витрат на забезпечення елементарних потреб її існування. Такий підхід зменшить кількість ухилень від сплати податків і підвищить ефективність адміністративного законодавства, де більшість порушень караються штрафами, встановленими у співвідношенні до НМДГ. Саме прогресивне оподаткування за цією теорією застосовуватиметься для осіб, дохід яких перевищує середню заробітну плату, і вони належать до вищих соціальних класів, володіючи підвищеним рівнем добробуту.

Амплітуда коливань податкових ставок за теорією „Оподаткування дорогого життя” перебуває в межах від 1% до 35% а то й 55% і залежить від розміру загальнообов’язкової ставки оподаткування доходів громадян та кратності розміру доходу над середнім рівнем заробітної плати. В алгоритмі розрахунку податкового навантаження теорії „Оподаткування дорогого життя” використовуються три типи змінних, що умовно поділені на прикладні, похідні і статистичні. Прикладними називаються змінні теорії, які застосовуються безпосередньо податковими агентами до об’єкта оподаткування з метою розрахунку податкового навантаження. Похідні змінні – це змінні, які використовуються науковцями лише під час розрахунку прогресивних ставок. Статистичні змінні є незалежними даними реальних умов економіки держави або характеризують безпосередньо платника податку на доходи фізичних осіб.

Таку групу змінних становлять:

- 1) розмір середньої заробітної плати в державі;
- 2) дохід особи, який підлягає оподаткуванню по ставці;
- 3) дохід особи, який залишився після сплати податку за єдиною ставкою;
- 4) інвестиційні витрати;
- 5) загальнообов’язкова єдина ставка оподаткування доходу фізичних осіб (у%);
- 6) податкове навантаження за єдиною ставкою (у грн.).

До прикладних змінних належать:

- 1) ставка податку за прогресивною шкалою (у%);
- 2) число перевищення об’єкта оподаткування за прогресивною ставкою над рівнем середньої заробітної плати;
- 3) податкове навантаження за прогресивною ставкою (у грн.);
- 4) дохід особи, що підлягає оподаткуванню за прогресивною шкалою ставок;
- 5) дохід особи, що залишився після сплати податку за прогресивною шкалою;
- 6) єдина критична ставка прогресивної шкали, що застосовується для частини доходу, яка знаходиться за межею встановленого граничного значення числа перевищення.

Загальна методика практичного використання теорії оподаткування «Дорого життя» відображена на рис. 1. Сам процес стягнення податкового навантаження за прогресивними ставками (лише для 3-го сектора) вимагає

послідовного виконання таких дій:

Дія №1. Визначення об'єкта оподаткування. При виконанні цієї дії слід врахувати, що об'єктом оподаткування виступає надлишковий дохід, який при вирахуванні інвестиційних витрат перевищує середню заробітну плату в країні.

Дія №2. Обчислення кратності об'єкта оподаткування щодо рівня середньої заробітної плати в державі (визначається шляхом ділення раніше визначеного об'єкта оподаткування на суму середньої заробітної плати; зводиться до цілого за правилами заокруглення).

Дія №3. Вибір і застосування відповідної ставки прогресивного податку здійснюється за таблицею ставок на перетині розміру кратності та значенні єдиної ставки оподаткування (табл. 1) .

Дія №4. Визначення грошового розміру податку.

Дія №5 Застосування граничної прогресивної ставки оподаткування передбачається лише при перевищенні кратності надлишкового доходу над вказаними в таблиці значеннями. Для обчислення прогресивного податку приймається максимальний розмір прогресивної ставки щодо граничного значення таблиці, а для решти доходу за перевищенням кратності єдина критична ставка.

Ефективність теорії „Оподаткування дорого життя” відображається у впливі додаткового податкового навантаження, породженого прогресивним податком, на різноманітні категорії населення, що проживають у соціальному середовищі України.

ФІНАНСИ

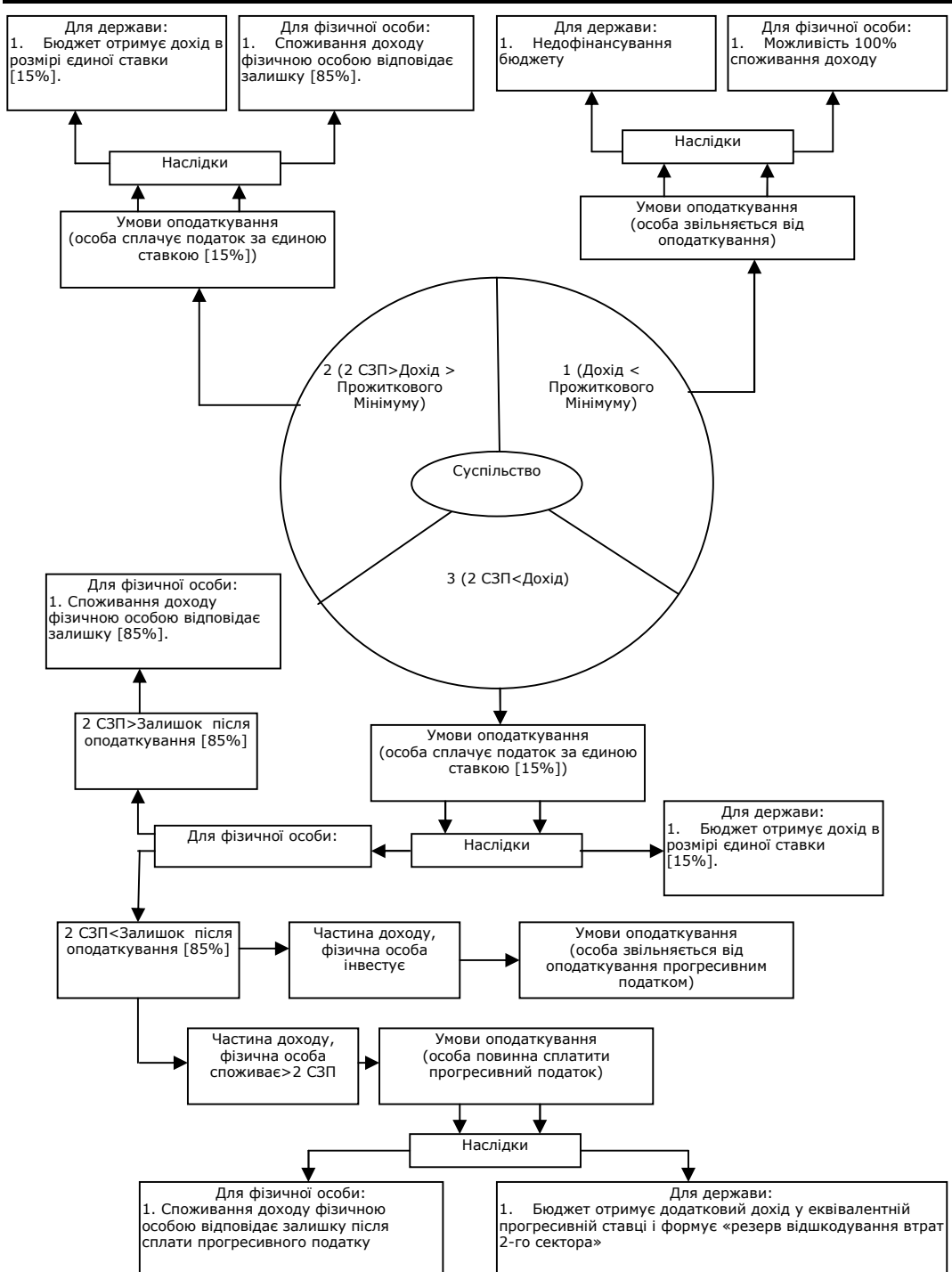

Рис. 1 Схема перерозподілу додатково акумульованих теорією оподаткування фінансових ресурсів між бюджетом і суб'єктами оподаткування

ФІНАНСИ

Аналіз добробуту при оподаткуванні за запропонованою прогресивною системою вказує, що для осіб з доходом, який незначно перевищує середню заробітну плату, податковий тягар прогресивної моделі не впливає на їх добробут, однак зростання податкового навантаження, і як результат – скорочення добробуту, випереджає темп зростання доходу. Отже, платники, які мають високий заробіток, оподатковуються за досить високими ставками податку, що значно скорочує ефект приросту добробуту від збільшення доходу.

Таблиця 1

Ставки прогресивного оподаткування за теорією «Оподаткування дорогого життя»

Кратність доходу (n)	Ставка єдиного податку (C1)																
	10%	11%	12%	13%	14%	15%	16%	17%	18%	19%	20%	21%	22%	23%	24%	25%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
2	1,20%	1,50%	1,80%	2,20%	2,50%	3%	3,40%	3,90%	4,50%	5,20%	5,60%	6,50%	7,20%	8%	8,90%	9,80%	
3	1,30%	1,70%	2%	2,40%	2,90%	3,40%	4%	4,60%	5,30%	6%	6,90%	7,80%	8,80%	9,80%	11%	12,20%	
4	1,50%	1,80%	2,30%	2,80%	3,30%	3,90%	4,60%	5,40%	6,30%	7,20%	8,30%	9,50%	10,70%	12,10%	13,60%	15,30%	
5	1,60%	2%	2,50%	3,10%	3,80%	4,50%	5,40%	6,30%	7,40%	8,60%	10%	11,40%	13,10%	14,90%	16,90%	19,10%	
6	1,80%	2,30%	2,80%	3,50%	4,30%	5,20%	6,20%	7,40%	8,70%	10,30%	11,90%	13,80%	16%	18,30%	20,90%	23,80%	
7	1,90%	2,50%	3,20%	4%	4,90%	6%	7,20%	8,70%	10,30%	12,20%	14,30%	16,70%	19,50%	22,50%	26%	29,80%	
8	2,10%	2,90%	3,60%	4,50%	5,60%	6,90%	8,40%	10,10%	12,20%	14,50%	17,20%	20,30%	23,80%	27,70%			
9	2,40%	3,10%	4%	5,10%	6,40%	7,90%	9,70%	11,90%	14,40%	17,30%	20,60%	24,50%	29%	34,10%			
10	2,60%	3,40%	4,50%	5,70%	7,30%	9,10%	11,30%	13,90%	17%	20,60%	24,80%	29,70%	35,40%				
11	2,90%	3,80%	5%	6,50%	8,30%	10,50%	13,10%	16,30%	20%	29,10%	29,70%	35,95%					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
26	11,90%	18,20%														
27	13,10%	20,20%														
28	14,40%	22,50%														
29	15,90%															
30	17,40%															
31	19,20%															
32	21,10%															
33	23,20%															
34	25,50%															
Середні ставки (Сс)	8,15%	7,90%	8,89%	10,35%	10,61%	11%	10,73%	13,30%	14,65%	15,05%	14,93%	17,62%	18,17%	18,43%	16,22%	18,33%
Критичні ставки (Стах)	33,65%	30,40%	33,29%	38,45%	37,51%	38,80%	34,43%	43,80%	47,55%	49,65%	44,63%	53,57%	53,57%	52,53%	42,22%	48,13%

У статті наведені теоретичні засади побудови прогресивної системи оподаткування «надлишкового доходу», що виявляється в розробці механізму оподаткування в напрямку реформування податкової системи з врахуванням соціально-економічних показників та інвестиційної складової.

Узагальнення та систематизація дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Ситуація, що склалася в українському суспільстві, дозволила запропонувати класову структурування суспільства, що охоплює: формуючий

сектор суспільства, який володіє джерелом доходу, з якого сплачує податки; споживаючий сектор, у якого джерело доходу відсутнє і який є основним джерелом бюджетних коштів; паразитуючий сектор суспільства, що є власником значного доходу, але, як правило, тінювого і тому при перерозподілі споживає фонди, створені формуючим сектором. Передумовою розробки теоретико-методичних засад теорії «Оподаткування дорогого життя» в даному аспекті виступає потреба перетворення паразитуючого сектора суспільства у формуючу його частину.

2. Досягнення ефективності функціонування податкової системи України можна забезпечити за умови виконання положень американської моделі оподаткування з одночасним врахуванням умов оптимуму Парето, що дозволяють на принципах прогресивності перерозподілити «надлишковий дохід» «багатій меншості» на користь «бідної більшості».

3. Основні положення теорії «Оподаткування дорогого життя» можуть використовуватись як приклад ефективного важеля державного регулювання щодо забезпечення макроекономічної та інвестування розвитку економіки за рахунок звільнення від оподаткування інвестиційних витрат, або перерозподілу доходу в рахунок фінансування державних програм.

4. Побудова механізму оподаткування за теорією «Оподаткування дорогого життя» відбувалася поетапно: визначення об'єкта оподаткування; встановлення кратності надлишкового доходу до рівня середньої заробітної плати; застосування відповідної ставки прогресивного податку; визначення податкового навантаження; застосування граничних ставок прогресивної шкали, на основі розрахованої системи прогресивних ставок оподаткування.

5. Основні принципи побудови теорії «Оподаткування дорогого життя» дозволили сформулювати теоретичні закони, які відображають пропорційність зміни доходу і прогресивних ставок, граничного розширення меж прогресивного оподаткування, взаємовплив ставок оподаткування через причинно-наслідкову зміну прогресивних ставок, згідно з загальнообов'язковою, встановленою в державі.

6. Використання положення теорії «Оподаткування дорогого життя», зведеного до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій з прогресивного оподаткування «надлишкового доходу» залежно від кратності перевищення та єдиної пропорційної ставки, дозволяє реформувати діючу систему оподаткування за рахунок скасування пільг і вирівнювання середньої заробітної плати та прожиткового мінімуму.

Список використаних джерел:

1. Данілов О.Д. Податкова система та шляхи її реформування: Навч. пос./ О.Д. Данілов, Н.П. Флісак. Парламентське видавництво, 2001. – 216 с.
2. Економічна енциклопедія: в 3 т./[відп. редактор: С.В. Мочерний та ін.]. – К.:Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 2. – 848 с.
3. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2004 р. №889-IV: зі змінами та доповненнями; [електронний ресурс] Сайт ВРУ: [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Заревчанська Т.В. Реформа оподаткування доходів громадян – проблеми та перспективи /

ФІНАНСИ

Т.В.Заревчанська// Вісник Хмельницького національного університету (Вісник університету Поділля). – 2005. - № 6, т.3(75). – С. 178-181.

5. Іванов Ю.В. Альтернативні системи оподаткування – Харків: ХДЕУ, Торнадо, 2003. – 517 с.
6. Кізима Т.О. Державні фінанси в умовах демократії. – Тернопіль: Воля, 2005. – 200 с.